

УДК 346.542

О.Е. КОЛОСОВА, аспірант

Інститут економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ

ПРАВОВІ ЗАСОБИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ВІДНОВЛЮВАЛЬНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ ЯК ОДИН ІЗ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМІВ ГОРИЗОНТАЛЬНОЇ ДЕРЖАВНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: економічна конкуренція, державна допомога, горизонтальна державна допомога, Угода про асоціацію, відновлювальні джерела енергії.

Розглянуто проблеми розвитку відновлювальних джерел енергії, досліджено практику європейських країн щодо надання державної допомоги для розвитку відновлювальних джерел енергії. Проаналізовано останні тенденції дослідженої сфери. З метою вдосконалення нормативного забезпечення у сфері горизонтальної державної допомоги, запропоновано зміни до законодавства.

Постановка проблеми. Затяжна економічна криза і, як наслідок, складність ситуації в енергетичній сфері, що обумовлена домінуванням переважно одного зовнішнього постачальника енергоносія, підтриманням неефективних проектів, відсутністю виважених рішень щодо надання будь-якої суми допомоги, а також марнотратством з боку органів влади характеризує політику надання підтримки в енергетичній сфері як непослідовну, нелогічну в ухваленні рішень, а головним чином така політика суперечить європейським керівним принципам у зазначеній сфері. Як відомо, внаслідок підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі — Угода) [1], Україна зобов'язалась привести своє національне законодавство у відповідність до норм ЄС. Крім того, приєднання держави до Договору про заснування Енергетичного співтовариства [2] свідчить про обов'язковість дотримання правил надання державної допомоги у сфері енергетики й упровадження норм ЄС у національне законодавство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питаннями правового регулювання стимулювання розвитку відновлювальних джерел енергії займаються велика кількість зарубіжних та вітчизняних учених. Найбільш значущі здобутки можна відзначити у Г.Д. Джумагельдієвої [3], І.М. Лицури, Ф. Ніколейдса, Ю.І. Стадницького, Р. Хеффрона [4] та ін.

Метою дослідження є висвітлення правових засобів стимулювання розвитку відновлювальних джерел енергії як одного із пріоритетних напрямів горизонтальної державної допомоги в Україні.

Виклад основного матеріалу. За даними Міненерговугілля, виробництво електроенергії у січні—травні 2015 р. скоротилося на 12,7 % порівняно з аналогічним періодом 2014 р. і становило

70,188 млрд. кВт-год. Водночас виробництво електроенергії нетрадиційними джерелами за вказаний період збільшилося на 1,2 % — до 739,9 млн кВт-год. Тому керівник відділу енергетики, транспорту та довкілля Представництва ЄС в Україні В. Треттон заявив, що збільшення частки електроенергії з відновлювальних джерел з нинішніх 3,8 % до запланованих 11 % до 2020 р. вимагає додаткових ресурсів на рівні 15 млрд євро. Він нагадав, що Україна як член Енергетичного співтовариства має імплементувати Директиву 2009/28/ЄС про просування відновлюваної енергетики [5]. У результаті розвитку відновлювальних джерел енергії (далі — ВДЕ) споживання газу має скоротитися на 9 млрд кубометрів на рік, повідомив представник ЄС [6].

Заслужують на увагу висновки Ван Цюй-ши, які є корисними для удосконалення концептуальних засад державного регулювання енергетичного комплексу України. Перший висновок полягає в тому, що в країнах, які розвиваються, частка вугілля у споживанні первинної енергії майже в три рази більша за індустріально розвинені. Це означає, що для нашої країни вкрай важливим питанням є розробка інших шляхів виробництва електроенергії. На цьому зауважують і вітчизняні представники науки господарського права. Так, Г.Д. Джумагельдієва зазначає, що останнім часом в Україні спостерігаються певні зрушення частки ВДЕ, однак одиничність проектів у даній сфері зумовлена високою вартістю їх реалізації й істотними витратами на забезпечення технологічних процесів. Тому цільове фінансування проектів — один із ефективних способів стимулювання розвитку альтернативної енергетики [3, С. 27].

Податкові стимули в країнах Європейського Союзу, які заохочують розширення використання енергії нетрадиційних і ВДЕ, мають істотне значення. Зокрема, найбільш цікавим у практичному відношенні є досвід Австрії, що включає податкові знижки для виробників фотоелектричних елементів, Данії — кредити на ВЕУ (вітрогенератори), Голландії — зменшення енергетичного податку на 11,5 %.

Другий висновок передбачає, що для України актуальним є передусім досвід країн ЄС, адже саме в Європі була зроблена комплексна оцінка технологічної можливості використання первинних енергоресурсів з екологічними

наслідками, ефективністю використання і рівнем самозабезпеченості, а також імпортозалежність [7, С. 89—91].

Як стверджує Р. Хеффрон, енергетична безпека та екологічні цілі набагато важливіші в довгостроковій перспективі суспільства за економічну конкуренцію [4], тому нормативно-правова база ЄС сприяє розвитку ВДЕ, а також захисту навколишнього середовища. Тому у 2014 р. Комісія прийняла керівні принципи державної допомоги щодо оцінки проектів державного фінансування в галузі енергетики та навколишнього середовища на період з 2014 до 2020 рр. [8]. Ключова ідея полягає у тому, що допомога, направлена на охорону навколишнього середовища, має більше позитивних переваг проти її негативного впливу на конкуренцію і на внутрішній ринок.

Зважаючи перш за все на заборону надання державної допомоги, Єврокомісія підвела такі підсумки у своєму прес-релізі: керівні принципи надають допомогу державам-членам у досягненні їхніх екологічних цілей і допускають спотворення ринку, що може виникнути в результаті надання грантів для ВДЕ [9]. У цьому ж напрямі розвивається енергетична політика Великої Британії. Уряд Сполученого Королівства висловив думку, що головна мета Закону Сполученого Королівства про енергетику (нині має назву UK Energy Act 2013) — нормативно створити умови для нових проектів енергетичної інфраструктури у розмірі 110 млрд фунтів стерлінгів. Деякі європейські країни планують слідувати підходу Великої Британії до енергетичного права [8].

У контексті реалізації положень Угоди про асоціацію з ЄС у сфері державної допомоги, а також приєднання 1 лютого 2011 р. до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, Україна зобов'язалась розробити цілий комплекс нормативних актів, покликаних регулювати специфічні відносини, що складаються в даній площині господарювання, а також відповідати європейським правилам «state aid». Отже, ст. 264 Угоди регламентує, що сторони домовились про застосування ст. 262, 263 (3) або 263 (4) цієї Угоди з використанням як джерела тлумачення критеріїв, що впливають із застосування ст. 106, 107 та 93 Договору про функціонування ЄС (далі — ДФЕС), зокрема відповідну судову практику Суду Європейського Союзу, а також відповідне вто-

ринне законодавство, рамкові положення, керівні принципи та інші чинні адміністративні акти Союзу.

Підпункт е) п. 3 ст. 262 Угоди дозволяє застосовувати державну допомогу щодо горизонтальних блоків винятків та правил щодо горизонтальної й галузевої державної допомоги, яка надається відповідно до умов, викладених у них. Таким чином, горизонтальна допомога, що на сьогодні застосовується в Україні, належить до дозволеної [1]. До заходів горизонтальної допомоги відносять:

- заходи з захисту навколишнього середовища та енергозбереження;
- наукові розробки та інновації;
- заходи, направлені на подолання відмінностей в економічному розвитку регіонів (регіональна допомога);
- стимулювання малих та середніх підприємств;
- створення нових робочих місць;
- фінансування заходів із застосуванням ризикового (венчурного) капіталу;
- збереження культурного надбання.

Однак в Україні такі заходи застосовуються в невеликих обсягах. Так, державна підтримка науково-дослідних розробок підприємств представлена бюджетними програмами з фінансування прикладних та науково-прикладних розробок в окремих галузях економіки. У 2009—2012 рр. вона становила від 46,5 млн грн у 2011 р. до 302,3 млн грн у 2010 р. Найбільш поширеним заходом горизонтальної допомоги в Україні є державна підтримка малих підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності за допомогою застосування спрощеної системи оподаткування, проте інформація щодо обсягів такої підтримки відсутня.

Деякі бюджетні програми з фінансування проектів з енергоефективності, енергозбереження та захисту навколишнього середовища можна розглядати як допомогу підприємствам щодо захисту навколишнього середовища. Податкові пільги для відновлюваної енергетики також можуть бути віднесені до державної допомоги для захисту навколишнього середовища [10, С. 67].

Варто зазначити, що окремі положення Договору про заснування Енергетичного Співтовариства зобов'язують Сторони дотримуватись правил державної допомоги у сфері енергетики й впровадити певні норми ЄС у національ-

не законодавство. Зокрема, ст. 18 п. 1 (с) регламентує, що будь-яка державна допомога на користь певних підприємств, яка спотворює або загрожує спотворити конкуренцію, є не сумісною з належною дією цього Договору. Крім того, відповідно до ст. 19 кожна Договірна Сторона гарантує, що через 6 місяців з дати набрання чинності Договором будуть дотримуватись принципи, що містяться у п. 1, 2 ст. 86 Угоди про заснування Європейського співтовариства [2]. На сьогодні дані положення викладені в ДФЄС.

Активізація процесу виконання Україною зобов'язань, взятих на себе при приєднанні до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства та положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, не лише створює якісно нову правову основу для подальших відносин між Україною та ЄС, а й є стратегічним орієнтиром для проведення системних реформ, спрямованих на підвищення ефективності функціонування паливно-енергетичного комплексу країни, забезпечення енергетичної безпеки [11, С. 324].

Єврокомісія відносить допомогу з енергозбереження, виробництва енергії з відновлювальних джерел до такої, що сприяє захисту навколишнього середовища, тому дані проекти мають першочергове значення. Це свідчить про більш лояльні умови надання допомоги суб'єктам господарювання (даний напрям є горизонтальним), а також про додаткові шанси отримати зовнішні ресурси з ЄС, адже подібні випадки завжди привертають пильну увагу з боку західноєвропейських партнерів.

Позитивним моментом є схвалення Президентом України 12 січня 2015 р. Стратегії сталого розвитку «Україна — 2020» [12], яка визначила ряд першочергових заходів, спрямованих на забезпечення енергонезалежності України та реформування енергетичного сектору. Метою реформування є трансформація енергетичного сектору країни з дотаційного та проблемного на економічно прибутковий, конкурентний і динамічний сектор національної економіки.

Крім того, в рамках функціонування Українсько-данського енергетичного центру (далі — УДЕЦ) 22 грудня 2014 р. було підписано Угоду між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України й Міністерством закордонних справ Королівства Данія про спів-

робітництво у сфері розвитку та діяльності УДЕЦ, згідно з якою МЗС Данії надає Міністерству грант у розмірі 15 млн данських крон на підтримку діяльності, спрямованої на виконання завдань, передбачених УДЕЦ, у період з січня 2015 р. до 30 серпня 2018 р., зокрема передача досвіду та сучасних методологій для складання державного енергетичного балансу; упровадження методології і програмного забезпечення, що сприяє перспективному плануванню відновлювальних генерацій, які базуються на ВДЕ тощо [13].

Висновки. З огляду на заохочення представниками ЄС проектів, що впроваджують розвиток ВДЕ, є доречним зауважити на лояльних умовах отримання державної допомоги як з коштів державного бюджету країни, так із залученням коштів структурних фондів ЄС або країн ЄС. Цьому процесу буде сприяти Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Виконання у повному обсязі зобов'язань у сфері державної допомоги, передбачених міжнародними документами, до яких долучилася Україна, підвищить ефективність системи надання державної допомоги суб'єктам господарювання, створить сприятливі умови для залучення іноземних коштів в українські проекти, а також підґрунтя для подальшої поглибленої співпраці з країнами ЄС.

Враховуючи те, що розвиток ВДЕ є одним із найважливіших напрямів, що підпадає під дію норм горизонтальної державної допомоги, доцільним є прийняття окремого підзаконного нормативно-правового акта, який встановлював би детальну процедуру надання горизонтальної допомоги, її види, можливі обсяги тощо. Дана пропозиція дозволить отримувати допомогу у зазначених цілях без узгоджувального документа Антимонопольного комітету України, як це встановлено в Законі України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання». Разом з тим, потрібно внести необхідні зміни в чинні галузеві закони у сфері енергетики з посиланням на Закон України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання», а також запропонований підзаконний акт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Угода* про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами,

- з іншої сторони // Офіційний вісник України. — 2014. — № 75. — Ст. 2125.
2. *Договір* про заснування Енергетичного Співтовариства: Договір, Міжнародний документ від 25.10.2005 р. (дата набрання чинності для України 01.02.2011 р.) // Офіційний вісник України. — 2011. — № 32. — Ст. 1368.
3. *Джумагельдієва Г.Д.* Стимулювання розвитку альтернативної енергетики в Україні: економіко-правовий аспект / Г.Д. Джумагельдієва // Вісн. НАН України. — 2012. — № 10. — С. 26—30.
4. *Heffron R.* Energy Subsidies and the Flawed Dominance of Economics in the UK Energy Sector / R. Heffron // Cambridge University Science and Policy Exchange. — 2013 [Electronic resource]. — Available at : http://www.researchgate.net/publication/259458690_Energy_Subsidies_and_the_Flawed_Dominance_of_Economics_in_the_UK_Energy_Sector
5. *On the promotion* of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC: Directive of the European Parliament and of the Council No 2009/28 of 23 April 2009 // OJ. — P. 16—62.
6. *Моніторинг* впровадження Україною зобов'язань в рамках Енергетичного Співтовариства. — Вип. № 20 (червень 2015 року) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-energy.org/upload/files/Newsletter20.pdf>
7. *Цюйши В.* Государственная поддержка структурных преобразований топливно-энергетического комплекса в Европейском Союзе / В. Цюйши // Актуальні проблеми економіки. — № 8 (122). — 2011. — С. 87—92.
8. *Guidelines* on State aid for environmental protection and energy 2014 — 2020 : Communication from the Commission No 2014/C/ 200/01 // OJ. — C200/1—55.
9. *New European* Guidelines on State Aid for Environmental Protection and Energy 2014-2020 Allow Burden Reduction for Energy Intensive Sectors // German Energy Blog [Electronic resource]. — Available at : <http://www.germanenergyblog.de/?p=15664>
10. *Оцінка* впливу Угоди про асоціацію / ЗВТ між Україною та ЄС на економіку України : Наукова доповідь / за ред. акад. НАН України В.М.Гейця, член-кор. НАН України, д-ра екон. наук Т.О.Осташко, член-кор. НАН України, д-ра екон. наук Шинкарук Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». — К., 2014. — 102 с.
11. *До щорічного* послання Президента України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» : аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. — К. : НІСД, 2015. — 684 с.
12. *Про стратегію* сталого розвитку «Україна — 2020» : Указ Президента України, Стратегія від 12.01.2015 № 5/2015 // Офіційний вісник Президента України. — 2015. — № 2. — С. 14. — Ст. 154.
13. *Угода* між Міністерством енергетики та вугільної промисловості України та Міністерством закордонних справ Королівства Данія про співробітництво у сфері розвитку та діяльності Українсько-данського енергетичного центру: Угода, Міжнародний документ від 22.12.2014 р. // Офіційний вісник України. — 2015. — № 16. — С. 191. — Ст. 440.

REFERENCES

1. Ukraine, EU (2014) "Association Agreement between Ukraine, on the one hand and the European Union and its Member States, on the other hand", *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, vol. 75, p. 2125.
2. Ukraine, EU (2011) "The Treaty establishing the Energy Community", *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, vol. 32.
3. Dzhumaheľdiyeva H.D. (2012), "Stimulating the development of alternative energy in Ukraine: economic and legal aspects", *Visnyk Natsional'noyi akademiyi nauk Ukrayiny*, vol. 10, pp. 26 – 30.
4. Heffron R. (2013) "Energy Subsidies and the Flawed Dominance of Economics in the UK Energy Sector", Cambridge University Science and Policy Exchange, [Online], available at : http://www.researchgate.net/publication/259458690_Energy_Subsidies_and_the_Flawed_Dominance_of_Economics_in_the_UK_Energy_Sector.
5. Directive of the European Parliament and of the Council (2009) "On the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC", OJ., pp. 16-62.
6. UA-ENERGY (2015), "Monitoring of the implementation of Ukraine's commitments under the Energy Community" (2015), available at: <http://ua-energy.org/upload/files/Newsletter20.pdf>.
7. Tsyuyshy V. (2011) "State support for structural reforms fuel and energy sector in the European Union", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 8 (122), pp. 87-92.
8. Communication from the Commission (2014), "Guidelines on State aid for environmental protection and energy 2014 – 2020", OJ, C200/1 – 55.
9. German Energy Blog (2016), "New European Guidelines on State Aid for Environmental Protection and Energy 2014-2020 Allow Burden Reduction for Energy Intensive Sectors", available at : <http://www.germanenergyblog.de/?p=15664>.
10. V.M. Heyets' (2014), *Otsinka vplyvu Uhody pro asotsiatsiyu / ZVT mizh Ukrayinoyu ta YeS na ekonomiku Ukrayiny* [Assessment of impact AA / FTA between Ukraine and the EU on Ukraine's economy], NAN Ukrayiny, DU "In-t ekon. ta prohnozuv. NAN Ukrayiny", Kyev, Ukraine.
11. The annual message of President of Ukraine (2015) *Pro vnutrishnye ta zovnishnye stanovyshe Ukrayiny v 2015 rotsi* [On the internal and external situation of Ukraine in 2015], Natsional'nyy instytut stratehichnykh dosidzhen', NISD, Kyev, Ukraine.
12. President of Ukraine (2015) "On the strategy of sustainable development "Ukraine — 2020", *Ofitsiynyy visnyk Prezydenta Ukrayiny*, vol. 2, p.14, st. 154.
13. Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine (2015) "Agreement between the Ministry of Energy and Coal Industry of Ukraine and the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Denmark on cooperation in the development and activity of Ukrainian-Danish energy center", *Ofitsiynyy visnyk Ukrayiny*, vol.16, p. 191, st. 440. Надійшла 18.01.2016

Е.Э. Колосова

Институт экономико-правовых исследований
НАН Украины, г. Киев

ПРАВОВЫЕ СРЕДСТВА СТИМУЛИРОВАНИЯ
РАЗВИТИЯ ВОЗОБНОВЛЯЕМЫХ ИСТОЧНИКОВ
ЭНЕРГИИ КАК ОДНО ИЗ ПРИОРИТЕТНЫХ
НАПРАВЛЕНИЙ ГОРИЗОНТАЛЬНОЙ
ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОМОЩИ В УКРАИНЕ

Рассмотрены проблемы развития возобновляемых источников энергии, исследована практика европейских стран относительно предоставления государственной помощи для развития возобновляемых источников энергии. Проанализированы последние тенденции исследованной сферы. С целью совершенствования нормативного обеспечения в области горизонтальной государственной помощи предложены изменения в законодательство.

Ключевые слова: экономическая конкуренция, государственная помощь, горизонтальная государственная помощь, Соглашение об ассоциации, возобновляемые источники энергии.

О.Е. Колосова

Institute of Economic and Legal Researches
of NAS of Ukraine, Kyiv

LEGAL TOOLS OF STIMULATING OF
DEVELOPMENT RENEWABLE ENERGY
AS ONE OF THE PRIORITY DIRECTIONS
OF HORIZONTAL STATE AID IN UKRAINE

The article deals with the problems of development of renewable energy sources. The practice of European countries regarding the provision of state aid for the development of renewable energy sources was investigated. Recent trends researched sphere were analyzed. In order to improve normative provision in the field of horizontal state aid, changes to the legislation were proposed.

Key words: economic competition, state aid, horizontal state aid, Agreement of association, renewable energy sources.